

APRÓFALVAK KIHALÁSA ÉS/VAGY MEGMARADÁSA MAGYARORSZÁGON

Bajmócy Péter – Makra Zsófia

1. Bevezetés

A tanulmány célja a periférikus helyzetben lévő hazai aprófalvak kihalásának és megmaradásának kérdését befolyásoló tényezők áttekintése. Az 500 főnél nem népesebb települések térbeli és időbeli differenciálódásának folyamatainak ismertetése, népességük tendenciáinak vizsgálata különböző befolyásoló tényezők alapján, illetve szociális és társadalmi problémáik áttekintése elengedhetetlen az aprófalvakra gyakorolt hatások és jelenlegi helyzetük feltárásához. A tanulmány során megvizsgáljuk az aprófalvak differenciálódási folyamatának elsődleges okozóit és annak következményeit, majd néhány példa segítségével szemléltetjük az országban található kihalás közeli aprófalvak kihalásának, illetve megmaradásának meghatározó elemeit, befolyásoló tényezőit.

2. Az aprófalvak térbeli és időbeli differenciálódása Magyarországon

Az aprófalvakon a hazai szakirodalom hol az 500, hol az 1000 főnél nem népesebb településeket érti. Dolgozatunk során a kutatók többsége által használt beosztást fogadjuk el, így az aprófalv elnevezést az 500 főnél nem népesebb településeinkre alkalmazzuk (Körmendi 1976; Enyedi 1980; Beluszky 1984; Sikos 1990; Dövényi 2003).

Aprófalvaink elhelyezkedése a mai Magyarország területén elsősorban a hegyvidékeinkre és dombvidékeinkre korlátozódik, továbbá jellemzően hazánk külső periferiáján helyezkednek el (Enyedi 1980). Ennek ellenére nem mondató el róluk, hogy egyenletesen oszlanának el az egyes területeken, hiszen egy tömbben csak a Dél-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl településhálózatában vannak jelen, míg elszórtan több megyében meghatározó számban találunk aprófalvakat. Az említett vidékek közül is a legtöbb Baranya (210 db), Zala (163 db), Borsod-Abaúj-Zemplén (151 db) megyékben található (Bajmócy – Balogh 2002; Balogh 2008; Balogh 2014). Mindezen térségek nagy része társadalmi-gazdasági szempontból hátrányos helyzetű, külső (Szatmár, Zemplén, Cserehát, Aggteleki-karszt, Ormánság) vagy belső (Észak-Baranya, Külső-Somogy) periferiának tekinthető.

A hazai településkutatás Magyarország faluállományát sokáig homogén csoportként kezelte, míg az 1950-es évektől egy differenciálódási folyamat kezdődött el falvainkat illetően. Ezen folyamatok esetében azonban még nem volt meghatározó az aprófalvak tömeges megjelenése (Tóth 1996). Az 1960-as évtizedben jelentek meg először az aprófalvak a település-hálózat fejlesztési politikában, mivel az ekkoriban készült tervezetekben már felfedezhető volt a falusi térségek szerepének elhanyagolása (Beluszky 1984; Bajmócy – Balogh 2002; Hajdú 2005). Az egyes településkategóriába

sorolt falvak fejlesztetőségét, infrastrukturális ellátottságának javítását népességszámhoz kötötték, amely már akkor meggátolta a kisebb méretű települések fejlődési, esetleges kitörési lehetőségeit (Slachta 2009). Az említett két évtized során már megfigyelhető volt a falusi népesség elvándorlása, elsősorban a városokba, így 1970-re 5,5 millió főre csökkent a falvakban élők száma (Tóth 1996).

Ez a tendencia az 1970-es években teljesedett ki, amikor megjelent az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció, mely a magyar településállomány mintegy 80%-át nyilvánította „funkció nélküli” településnek. Az OTK kiemelt fejlesztésű települései egyértelműen a nagy népességgel és központi funkciókban bővelkedő városok voltak, ennek eredményeként 2071 település került az egyéb „funkció nélküli” kategóriába. A települések ezen csoportjára településfejlesztési tiltások léptek érvénybe, melyből alapvető infrastrukturális elmaradottság, munkalehetőségek hiánya, életkörülmények romlása következett. Ennek köszönhetően a jobban kvalifikált lakosság elvándorolt, egyre erősödött az elöregedés, az alacsony iskolai végzettség, és a fejlesztési tiltásoknak köszönhetően a lakókörnyezet romlása. Az aprófalvakat tehát egy marginalizálódási folyamat jellemezte, melynek következtében a kutatások során egyhangúan egy negatív jövőképpel rendelkező homogén településtípusként értelmezték őket (Beluszky – Sikos 1982; Kovács 1990).

Az 1980-as évek településpolitikáján már érezhető volt némi enyhülés, mivel csökkentek az ellátásbeli különbségek az egyes országrészekben, de ez nem jelentette a településkategóriák közötti eltérések redukálódását. 1985-ben eltörölték a települések korábbi szerepköri megkülönböztetését, illetve bevezették a fejkvóta alapú támogatás elosztást (Beluszky 1999; Hajdú 2001). Az agrárium válságából adódóan, illetve a hazai gazdaságpolitika problémáiból kifolyólag Magyarországon megjelent a munkanélküliség, mely elsőek között érintette az iparszerű mezőgazdaságot. Ezen folyamatoknak köszönhetően az 1980-as években volt a legintenzívebb a hazai településállomány differenciálódási folyamata (Balogh 2008).

A faluhálózatunk fejlődésére egyértelműen pozitív hatással volt a rendszerváltozás (Enyedi 1996). Mára már a települések többsége önálló önkormányzattal rendelkezik, amelyek a rendelkezésre álló erőforrások sorsáról önállóan dönthetnek, szabad gazdálkodásuk, és önállóan dönthetnek fejlesztési terveikről, azok megvalósításáról. Tehát településállományunk legkisebb elemeinek lehetőségük van a jövőbeli fejlődésre, például a turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázására, a mezőgazdasági termelés újraindítására, és új alternatívák bevezetésére, továbbá a helyi társadalom és a vállalkozók közös érdekeinek kibontakozására. Ezen lehetőségekkel az aprófalvaink csak egy minimális része tud élni, melyből következik, hogy továbbra is nagy különbségek figyelhetők meg kistelepüléseink fejlettségével kapcsolatban (Bajmócy – Balogh 2002; G. Fekete 2010).

Az 1990-es éveket követően is meghatározó szerepe van a földrajzi fekvésnek az aprófalvak fejlettségét tekintve, melyet tovább erősít a munkahelyek közelsége, és elérhetősége (Enyedi 1996; Beluszky 2007). A nagyvárosok közelében elhelyezkedő, és a fő közlekedési útvonalak mentén található aprófalvak, illetve az ország nyugati részén fekvő települések helyzete vált kedvezőbbé az 1990-es évektől (Bajmócy et al. 2007).

Hazánk társadalmi átalakulásának eredményeként a falvak népességének szerkezete is differenciálódni látszik, így egyes településeken szélsőségesen jó társadalmi státuszú, más falvakban pedig meglehetősen szegény, időskorú, munkanélküli, kilátástalan helyzetű társadalmi csoportok a jellemzőek (Bajmócy – Balogh 2002; Bajmócy et al. 2007).

3. Az aprófalvak számának és népesedésének tendenciái a 20. század második felétől napjainkig

A magyarországi aprófalvak száma az 1960-as évektől eltérő ütemben ugyan, de folyamatosan növekvő tendenciát mutat. 1960-ban 552, 2001-ben 1022, 2011-ben pedig 1128 darab 500 fő alatti lakosságszámú település található Magyarországon, ez a hazai településállomány 35,8%-át teszi ki (Balogh 2014). Fontos kiemelni, hogy az 1949-es településállományt tekintve jelentősebb az aprófalvak száma, de az elmúlt évtizedek során nagyszámú aprófalvu veszítette el önállóságát városhoz kapcsolás, összevonás és egyes esetekben kihalás okán (Bajmócy – Boros 2005; Bajmócy et al. 2014). Az 1970 és 1980 között 163 település vált aprófaluvá, ez az érték 1960 óta a legmagasabb, majd az 1990-es évekre már lassulóban volt ez a trend. Az utolsó két népszámlálást tekintve viszont újra 106 darab településsel nőtt az aprófalvak listája. Ezzel egyenes arányban nőtt az aprófalvakban élők száma is, 1970-ben körülbelül 220 ezer ember, míg 2011-ben már közel 300 ezer ember él kisfalvainkban (Balogh 2014).

Az aprófalvak számának emelkedése az 500 és 1000 fő közötti lakosságszámú falvak népességszámának intenzív csökkenése miatt jellemző. Ezt a folyamatot nagymértékben befolyásolja az előregedő korszerkezettel járó magas halálozási ráta és a fiatalok elvándorlása is. Egy olyan megyében, ahol alapvetően magas az aprófalvak aránya a településállományban, ott hangsúlyosabb ez a változás (Balogh 2014). A magyarországi 1128 aprófaluból 2001 óta 1010-ben csökkent a lakónépesség száma, amely érték közel 90%-os arányt jelent. 1945 óta folyamatként tekinthető, hogy a nagyobb méretű aprófalvak kevésbé, míg a kisebbek nagyobb ütemben veszítenek népességükből. A hazai aprófalvak népesedését jól szemlélteti, hogy 1949 és 2001 között 45 település vált 500 főnél népesebbé, amely értékből 18 olyan falu volt, amely 1990 és 2001 között nőtt ki az aprófalvu kategóriából. Mindez a nagyvárosok környékén és azokon a területeken ment végbe, ahol magas a roma etnikum jelenléte, érintett megyék például Baranya, Somogy és Borsod-Abaúj-Zemplén (Bajmócy – Boros 2005).

Az aprófalvak népességének csökkenése számos esetben radikális, 1949 óta ilyen például Libickozma (Somogy), Gagyapáti (BAZ), Sima (BAZ), Tornakápolna (BAZ), Nemesmedves (Vas), Gosztola (Zala), mely falvak egykori népességük 90-95%-át veszítették el a 2001-re. A hazai faluállományon belül egységesnek ítélt aprófalvak népességszámának változása nem mondható egységesnek, tendenciáik nagymértékben függenek a népességszámtól, az öregedési indextől, a vándorlási egyenlegtől, számos esetben a térségi elhelyezkedéstől, illetve a közlekedési kapcsolatok fejlettségétől (Bajmócy – Balogh 2002; Bajmócy – Boros 2005).

Mára az aprófalvak vándorlási és természetes szaporodási értékei figyelemre méltó változáson mentek keresztül az 1990 és 2001-es intervallumhoz képest, ugyan a korábbi és az utóbbi periódust is egyértelműen természetes fogyás és negatív vándorlási értékek

határozzák meg, elmondható, hogy ez a tendencia mára rosszabbodott. Az aprófalvak romló vándorlási egyenlege elsősorban az elszegényedés megjelenésének, majd fokozódásának köszönhető, különösen jelentős az elvándorlás az Ormánságból, a Tolnai-Hegyhát területéről, a Cserehát, a Zemplén és a Külső –Somogy érintett településeiről. Mindemellett meglepő lehet, hogy mára a cigány lakosság által nagy számban lakott településeken is negatív vándorlási egyenleggel találkozhatunk (Balogh 2014). Megjegyzendő továbbá, hogy a településállomány más elemei esetében (kisvárosok, vidéki terek) is egyre nagyobb mértékű az elvándorlás mértéke. Az elköltöző lakosok célpontjai a hazai városok, melyek központi funkciókkal rendelkeznek, de ez a tendencia mára már lassulóban van (Timár 2006; Bajmócy et al. 2012). Az 1990-es és 2001-es népszámlálási adatok alapján az aprófalvak vándorlási egyenlege körülbelül tízezer fős csökkenést mutatott, mely érték a 2011-es népszámlálásra elérte a 25 ezer főt is. Kevés aprófalva rendelkezik pozitív vándorlási egyenleggel és természetes szaporodással is egyszerre, ez 1990-2001 között az aprófalvak 6,4%-át, míg 2011-2011 között 1,7%-át jelentette. (Balogh 2014).

4. Az aprófalvak társadalmi-gazdasági helyzete és problémái Magyarországon

Magyarországon a rendszerváltozás kiemelten nagy hatással volt a gazdaság és a társadalom alakulására, ennek eredményeképpen pedig a hazai gazdaság térszerkezetére, és településállományunkra. Az aprófalvak ezeket a változásokat kevésbé tudták javukra fordítani és lépést tartani a folyamatokkal, mely kihatással van az aprófalvak fejlődési pályájára (Józsa 2012; 2013; 2014).

A rendszerváltozást követően tovább nőttek az egyes aprófalvak közötti társadalmi-gazdasági differenciák, melyek a jövedelemviszonyok és az életkörülmények tekintetében a legszemléletesebbek. Ezen jellemzők eltéréseit elsősorban a magyar gazdaság általános válsága, az eltérő fejlődési pályákra állás, a munkanélküliség megjelenése, a foglalkozási átrétegződés, az agráriumban bekövetkezett változások generálták (Andorka 2003; Balogh 2007). A rendszerváltozással önállósult önkormányzatok gyakran az elszigeteltség problémájával kerültek szembe, melyet tovább erősített a meglévő alapfunkciók elvesztése. Számos aprófaluban megszűnt az általános iskola, óvoda, az alapvető élelmiszerellátást biztosító bolt és gyakran még a kocsmá is (Bank et al. 2004).

Az aprófalvak többsége rossz demográfiai értékekkel, a munkanélküliség fokozódásával jellemezhető (Beluszky – Sikos 2007). Az aprófalvak esetében kifejezetten nagy a mezőgazdaság fontossága a megélhetés szempontjából, mely szektor válsága sok esetben a legnagyobb hátráltató tényező lehet az amúgy is kedvezőtlen földrajzi adottságú aprófalvaink jövőjét illetően. Az aprófalvak tehát a helyi munkalehetőségek hiányában szoros függésben állnak a legközelebbi központi szereppel bíró településsel. A hazai aprófalvak egyik legmeghatározóbb problémája a gazdasági tehetetlenség, a lakosok számára munkavállalási lehetőségét egyáltalán nem tudnak biztosítani. Ezekben a településekben minimális azon gazdasági tevékenység, mely a helyi munkaerőt foglalkoztatni tudná (G. Fekete 2013; Balogh 2014).

Hazánkban az aprófalvak heterogén csoportot alkotnak, mivel eltérő társadalmi-gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek és különböző fejlődési pályán mozognak, így ezekre a településekre nem alkalmazható egységes fejlesztési politika. Különösen nehéz helyzetben vannak a magyarországi aprófalvak a helyi fejlesztések megvalósításának kivitelezésében, hiszen sok esetben az adott település lakosság száma annyira kevés, hogy elesnek a pályázati lehetőségektől. További problémaként merül fel egyes beruházások önrészenek előteremtése, mely szintén összefügg a településmérettel, így az aprófalvak elesnek a pályázatok nagy részétől. A megvalósuló fejlesztések kistelepüléseinken az alapvető infrastruktúra kiépítését, településképp javítását, Integrált Községi Szolgáltató Tér kialakítását, intézmények felújítását foglalják magukba (Józsa 2013; Balogh 2006; 2014).

Az aprófalvak társadalmi problémái közül kiemelhető még az ingázás és az alacsony iskolai végzettség. Az ingázás mértéke országos viszonylatban is magas, de az aprófalvak lakosait ez a probléma még inkább sújtja. A 2001-es népszámlálás szerint az aprófalvakban élők 70%-ának nem helyben található a munkahelye. Az ingázási problémákat tovább nehezíti, hogy az aprófalvak közlekedési helyzete különösen hátrányos. Azok a magyarországi aprófalvak, amelyek ismert perifériákon helyezkednek el a legrosszabb közlekedési adottságokkal rendelkeznek (Veszprém megye nyugati területei Őrség, Ormánság, Zempléni-hegység). Vannak települések, amelyek egyáltalán nem tudnak bekapcsolódni a tömegközlekedésbe, jelenleg hazánkban 26 kihalás közeli falut nem érinti autóbusz- és vonatközlekedés sem, sőt több olyan, ma már nem önálló település van az országban, amely nem rendelkezik közforgalmú kövesúttal (Gyűrűfű, Kisújványa, Derenk, Simaháza, Pusztaszentpéter). A kövesút hiánya tovább gyorsította ezen településeken az elöregedést, elvándorlást és népességvesztést, a kihalás közelébe sodorva őket (Bajmócy – Balogh 2014).

Hazánkban szintén az aprófalvak lakosai vannak a legrosszabb helyzetben a legmagasabb iskolai végzettség vonatkozásában. Az aprófalvak lemaradása jelentős a legalább középiskolát végzettek tekintve, mivel országos szinten 2001-ben 38,2%-ot, az aprófalvak esetében 15,2%-ot ért el e mutató. Az általános iskolát végzetteket vizsgálva a legrosszabb azokban az aprófalvakban a helyzet, amelyek népessége szélsőségesen elöregedett, vagy magas a roma lakosság aránya (Bajmócy et al. 2007).

5. Kihalt és a kihalás szélén álló aprófalvak Magyarországon

A hazai faluállomány legkisebb lélekszámmal rendelkező elemei – a rendszerváltozást megelőző településpolitikák hatására – egyre csökkenő népességmegtartó erővel bírnak, mely egyes esetekben a falvak teljes elnéptelenedését, fizikai megszűnését és az épületállomány súlyos leromlását eredményezi. Az aprófalvak kedvezőtlen demográfiai állapotát nehezíti az önkormányzatok rossz anyagi helyzete, az elszegényedés, a munkanélküliség általánossá válása és az egyes települések rossz közlekedési infrastruktúrával való ellátottsága. Ezen tényezők összefüggésbe hozhatók a települések teljes elnéptelenedésével, fizikai megszűnésével. Az aprófalvak népességcsökkenése, sok esetben a kihalás szélére sodródása közigazgatási önállóságuk elvesztését

eredményezte. A közigazgatási változások e tekintetben a legintenzívebbek a két világháború között (350 település megszűnése, főleg összevonással), és az 1950-1980-as évek között (450 település, hozzácsatolással) voltak (Bajmócy et al. 2014).

Magyarországon az 1910 óta tartott népszámlálások adatai szerint a közigazgatásilag önálló 3900 település közül 6 olyan falu van, amelyek lakossága ezen időintervallum alatt valamikor is elérte a nullát, tehát kihalt. Gyűrűfű (BAR), Kán (BAR), Révfa (BAR), Simaháza (VAS), Iharkút (VES), Derenk (BAZ) kihalt faluk közül jelenleg 4 lakatlan, ugyanakkor a 2011-es népszámlálás szerint Gyűrűfűn 33 fő, Kánon pedig 8 fő lakott. Iharkút, Derenk és Simaháza teljesen megsemmisültek, ezekben a falvakban egyetlen ház sem áll jelenleg. A derenki lakosság 1940-ben került kitelepítésre, majd az 1970-es években kihalt Gyűrűfű, Iharkút és Simaháza. Kán és Révfa a 2001-es népszámlálásra vesztette el teljesen lakosságát, azóta ezek üdülőfaluk funkciót látnak el. Gyűrűfű 1990-es évektől kezdve újratelepült, jelenleg az itt lakók biogazdálkodással, ökotudatos életmóddal foglalkoznak. A 2011-es népszámlálás alapján a kihalás közvetlenül fenyegeti az 5 fős lakosú Korpádot (BAR) és a mindössze 2-2 fő által lakott Mónosokort (BAR) és Pusztaszentpétert (ZAL) (Bajmócy – Balogh 2014).

A kihalás szélére mintegy 50 település sodródott Magyarországon a radikális népességfogyás következtében, területi eloszlásuk jól igazodik az aprófalvas térségek elhelyezkedéséhez. Legtöbb erre a sorsa jutó település Zalában (13), Baranyában (12) és Borsodban (11) található. Az 54 faluból 46-ban fogyott legalább 87,5%-kal a népesség maximumához képest, és ezek közül 35 olyan település található, melyek népessége a 2011-es népszámlálás alapján kevesebb, mint 25 fő. Az 54 aprófaluból 2011-ben 30 közigazgatásilag önálló státusszal rendelkezik, 14 egyéb belterületként, 7 külterületként van nyilvántartva, 3 pedig fizikailag sem létezik ma már (Bajmócy – Balogh 2014). Térbeli koncentrátságukról elmondható, hogy Zselicben, Kelet-Mecsekben, Észak-Zalában, Cserhátban és a Galyaságban erős (Bajmócy – Balogh 2014).

Az elnéptelenedés többnyire természetes és spontán módon zajló folyamat, melyet befolyásol az aprófalvak általános munkahelyhiánya, a közeledési hálózat fejlettlensége, a meglévő szolgáltatások leépülése, az ingázási kényszer. A nagy számban perifériákon elhelyezkedő, illetve jellemzően előregedő korszerkezetű, gyakran zsákfalu jellegű települések lehetőségei a rendszerváltozást követően sem javultak. Gyakran a külterületi népesség – majorok, tanyák – elvándorlása nem a belterületre történt, hanem más településre, így az egész település népességének csökkenését ezek a folyamatok határozták meg, hiába van az, hogy a belterület lakossága csak kis mértékben fogyott (Libickozma, Pusztaszentpéter, Bácsszőlős). A kedvezőtlen földrajzi helyzetből is adódott település népességvesztése, ilyen volt például a határsávban található Nemesmedves. Néhány esetben (Háromhuta, Nemesmedves) a lakosság nemzetiségi alapokon történő kitelepítése okozta a drasztikus fogyást. Egyedi esetként tarthatjuk számon a természeti katasztrófa által sújtott településeket (Nagygéc és Komlódtótfalu), ahol az 1970-es árvíz elmosta a falut és a későbbi visszatelepülést sem engedélyezték. A Bakonyban található Iharkút jövőjét pedig a területén talált bauxit feltárása határozta meg, melyet ennek következtében kitelepítettek (Bajmócy – Balogh 2014).

A falvak halálát a fizikai megsemmisülés és a nagymértékben leromlott lakókörnyezet jelenti, míg esetleges sikerük kulcsa a falusi turizmus beindítása, a magasabb társadalmi státuszú betelepülők vonzása lehet. Mára már több olyan falu is van, amely teljesen üdülőfaluvá vált (Kán, Gorica, Vérteskozma), míg más esetekben a lakásállomány fele üdülőház (Tornabarakony, Ladomány, Kisújbánya, Püspökszentlászló). Az elmúlt évtizedben van példa arra is, hogy a korábban üdülő jellegű települések újra valóban lakottá váltak (Kisújbánya, Püspökszentlászló, Kán) (Bajmócy – Balogh 2014).

Meglepő módon vannak azonban olyan kihalás közeli települések, melyek sikeresnek mondhatóak. A kihalás közelébe sodródott falvak negyedében az elmúlt két évtized során népességnövekedést figyelhetünk meg (Gosztola, Kán, Gyűrűfü, Kisújbánya, Zsibrik). A népességnövekedést az esetek többségében elsősorban az üdülőfalvak újránépesedése okozza, Nagygéc és Komlódtótfalu esetében pedig eltörölték az építési tilalmat. Különösen sikeresnek mondható a népességnövekedést tekintve Gosztola, Gyűrűfü és Zsibrik. A Bonyhádi járásban található Zsibrikre 1990-ben egy alkohol-és drogterápiás rehabilitációs intézet költözött, ennek tudható be a népesség növekedése. Gyűrűfü újránépesedése az ökofalu kialakításának köszönhető, de népessége az elmúlt években stagnál. Gosztola esetében különös útról beszélhetünk, a Zala megyei falu esetében a polgármester személyes hatalma határozza meg a népesség növekedését, ahová beköltözni csak megfelelő finansziális helyzetű családoknak van lehetőségük. Gosztola az egyik leggazdagabb települése Magyarországnak, mely megduplázta a népességét az elmúlt évtizedben (Bajmócy – Balogh 2014).

Az egyik kihalás közeli falvakkal legsűrűbben megült területen – a Kelet-Mecsek és a Völgyesség térségében – a már említett Zsibriken kívül van néhány aprófal, melyek jövője pozitív irányba mutat. A haldokló aprófalvak megmaradásának záloga lehet a kedvező földrajzi elhelyezkedés, a jó közlekedési viszonyok. Ilyen például a jelentős átmenő forgalommal rendelkező Bonyhád-Bátaszékkal összekötő útvonalon fekvő Palatinca, vagy a Bonyhád-Dombóvár útvonalán fekvő Kisvejke. Jelentős népességmegtartó ereje van a környékbeli munkalehetőségeknek, mint például a Tolna megyei Nagyvejke esetében ahol a legfőbb munkahelynek a térség mezőgazdasági termőterületei bizonyulnak (főként a gyümölcstermesztés). Meghatározhatja a kisfalvak jövőjét a helyi településvezetési politika. Példaként említhető a Baranya megyei Lovászhetyén, ahol a helyi vezetés szegény családokat telepít a faluba a közmunkaprogram keretén belül felújított lakóházakba. Egyedi eset az elmúlt évtizedben 25 fővel gyarapodó, jelenleg 39 fős Baranya megyei Püspökszentlászló, ahová fiatal értelmiségi családok költöznek, a természet szépsége, az elszigeteltség pozitívumai és a biogazdálkodás megvalósítása érdekében. A megújulás és a fennmaradás egyik lehetőségeként pedig a turizmus és a természet értékek kihasználása kínálkozik, ahogyan ez a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzetbe tartozó Óbányán is megvalósul a mindennapokban.

Irodalom

- Andorka R. (2003): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest. 662 p.
- Bajmócy P., Balogh A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. – Földrajzi Értesítő 3-4. 385-405.
- Bajmócy P., Boros L. (2005): Az aprófalvak népesedése 1949-től napjainkig. – In. Csapó T., Kocsis Zs., Lenner T. (szerk.): A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. I. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. pp. 61-79.
- Bajmócy P., Józsa K., Pócsi G. (2007): Szélsőséges aprófalvak. Aprófalvak a településlisták végein néhány társadalmi-gazdasági mutató alapján. In. Csapó T., Kocsis Zs. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. III. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. 83-101.
- Bajmócy P., Dudás R., Hosszú Sz., Fekete Gy. (2012): Urbanizációs trendek rendszerváltozás utáni Magyarországon. In. Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. 95-110.
- Bajmócy P., Balogh A. (2014): Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 2. 3-12.
- Bajmócy P., Makra Zs., Vasáros G. (2014): A közigazgatásilag önálló települések számának változása és a változások tipizálása Magyarországon. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 1. 36-49.
- Balogh A. (2006): Az aprófalvasodás folyamatának főbb jellemzői Magyarországon. – Földrajzi Közlemények 130. (54.) 1-2. 67-79.
- Balogh A. (2007): Az aprófalvas helyi társadalmak életkörülményei. – In. Szónokyné Ancsin G., Pál V., Karancsi Z. (szerk.): A határok kutatója: Tanulmánykötet Pál Ágnes tiszteletére. Magyarságkutató Tudományos Társulat, Szabadka-Szeged. 55-61.
- Balogh A. (2008): Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. 105 p.
- Balogh A. (2014): A haza aprófalvasodás új irányai. – Földrajzi Közlemények 138. 2. 134-149.
- Bank K., Rudl J., Szentmarjay D. (2004): Falvak a rendszerváltás után a Dél-Dunántúlon. In. Csapó T., Kocsis Zs., Lenner T. (szerk.): A településföldrajz helyzete és főbb kutatási irányai az ezredforduló után. I. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. 80-89.
- Beluszky P., Sikos T. T. (1982): Magyarország falutípusai. MTA Földrajzi Kutató Intézet, Budapest. 167 p.
- Beluszky P., Sikos T. T. (2007): Változó falvaink. Magyarország falutípusai az ezredfordulón. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 459 p.
- Beluszky P. (1984): A kisfalvakról – településtudományi megközelítésben. In. Sükösd F. (szerk.): Az aprófalvak közéleté és ifjúsága. KISZ Baranya megyei Bizottsága, Pécs. 72-91.
- Beluszky P. (1999): Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 584 p.
- Beluszky P. (2007): Új irányok a magyarországi falufejlődésben. In. Csapó T., Kocsis Zs. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. III. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. 5-14.
- Dövényi Z. (2003): A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In. Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 521-528.
- Enyedi Gy. (1980): Falvaink sorsa. Magvető Kiadó, Budapest. 185 p.
- Enyedi Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest. 138 p.

- G. Fekete É. (2010): Az aprófalvak és a településhálózati integráció. In. Csapó T., Kocsis Zs. (szerk.): A településföldrajz aktuális kérdései. VI. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely. 68-76.
- G. Fekete É. (2013): Az aprófalvak gazdasági megújulásának lehetőségei. In. Kovács K., Váradi M. M. (szerk.): Hátrányban vidéken. Argumentum Kiadó, Budapest. 352-363.
- Hajdú Z. (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 334 p.
- Hajdú Z. (2005): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 332 p.
- Józsa K. (2012): Mitől sikeres egy aprófal ma Magyarországon? – In. Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. 208-219.
- Józsa K. (2013): Fejlődést segítő és hátráltató tényezők az aprófalvakban a helyi polgármesterek szemszögéből. – Településföldrajzi Tanulmányok. Szombathely. 2. 86-99.
- Józsa K. (2014): A magyarországi aprófalvak sikerességi tényezőinek vizsgálata. Doktori értekezés. Szeged. 167 p.
- Kovács K. (1990): Az urbanizáció alulnézetből. In. Tóth J. (szerk.): Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek. MTA RKK, Pécs. 272-303.
- Körmenyi K. (1976): Falvaink típusai. In. Kulcsár V. (szerk.): A változó falu. Gondolat Kiadó, Budapest. 91-120.
- Sikos T. T. (1990): A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. In. Tóth J. (szerk.): Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány Enyedi Györgynek. MTA RKK, Pécs. 304-315.
- Slachta K. (2009): A központosított településpolitikai intézkedések eredménye: Gyűrűfű elnéptelenedésének okai. – Modern Geográfia 3. pp. 1-&.
- Timár J. (2006): Városiasodás és szuburbanizáció. In. Török J. (szerk.): Tér, társadalom, kultúra. VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged. 60-66.
- Tóth J. (1996): Településrendszer fejlődése. In. Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. Egyetemi Tankönyv, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 539-596.